

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Юрій Іванович КИЦАН,
кандидат юридичних наук,
старший оперуповноважений
Управління захисту економіки в Хмельницькій області
Департаменту захисту економіки Національної поліції України
(м. Хмельницький),
fm199019@gmail.com

УДК 343.102

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглянуто актуальні теоретичні й практичні проблеми підслідності кримінальних проваджень, у тому числі поняття і правові властивості підслідності, запропонована класифікація її ознак. Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства стосовно вирішення питань підслідності кримінальних проваджень. Традиційно при дефініції підслідності вчені вказують на дві найважливіші складові цього явища — властивості кримінальних проваджень та повноваження органу досудового розслідування. Слід виокремити новий елемент поняття підслідності, а саме поряд з властивостями (ознаками) кримінальних справ та вказівкою на слідчого конкретного уповноваженого органу досудового розслідування окремо виділяти повноваження слідчого щодо початку кримінального провадження та його здійснення, а також повноваження прокурора стосовно визначення підслідності кримінальних проваджень. Варто виділяти такі види (ознаки) підслідності: 1) предметна (родова); 2) територіальна; 3) персональна; 4) за зв'язком справ; 5) за визначенням прокурора.

Ключові слова: підслідність, слідчий, орган дізнання, прокурор, місце провадження досудового слідства, спір про підслідність.

Необхідною передумовою здійснення судово-правової реформи в Україні є покращення правових та організаційних засад діяльності органів досудового розслідування та прокурора. Така реформа здійснюється в умовах значних змін в економічному, соціальному та політичному житті держави, супроводжується переглядом загальноприйнятих суспільних поглядів на організацію та функціонування всієї системи кримінальної юстиції. Не став винятком і інститут підслідності кримінальних проваджень, навколо окремих положень якого точаться гострі дискусії як у колах науковців, так і практичних працівників.

У зв'язку із набранням чинності КПК України 2012 року [1], а також внесенням численних змін і доповнень до нього, актуальною стала потреба творчого узагальнення наукових підходів до розуміння підслідності та розробка науково обґрунтованих пропозицій для подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, що і стало метою цієї роботи.

Проблема підслідності кримінальних проваджень постійно є предметом досліджень науковців, багато аспектів цього правового явища відображали у своїх працях такі процесуалісти, як: І. Г. Башинська, Ю. Н. Білозеров, С. В. Бородін, Л. Н. Гусев, З. З. Зінатулін, М. А. Погорецький, М. С. Салахов, С. С. Чернявський, А. А. Чувільов, Л. Д. Чулюкіна, В. П. Шибіко, В. М. Ягодинський та інші вчені.

У чинному кримінально-процесуальному законі міститься низку норм, у яких використовується термін «підслідність». До них, зокрема, належать ст.ст. 31, 36, 214, 216, 218, 269¹, 469, 545 та перехідні положення КПК України 2012 року. Варто зауважити, що, на думку І. Г. Башинської, в теорії кримінального процесу поняття підслідності використовується в двох значеннях:

- 1) як кримінально-процесуальна категорія, що визначає дотримання загальних умов досудового розслідування;
- 2) як кримінально-процесуальний інститут [2, с. 13].

Разом з тим у чинному кримінально-процесуальному законі немає визначення (дефініції) підслідності, такого визначення не було закріплено і в КПК України 1960 р. У наукових працях і навчальній літературі можна зустріти найрізноманітніші розуміння терміна «підслідність», причому відмінності в підходах доволі суттєві.

У зв'язку з цим, доречно згадати, що свого часу М. С. Строгович розробив визначення підслідності, яке, в свою чергу, стало своєрідною основою для подальших удосконалень різними науковцями. Він визначив підслідність як властивість кримінальної справи, яка полягає в тому, що вона належить до відання того або іншого слідчого або категорії слідчих [3, с. 41]. Подальшим розвитком зазначеної точки зору можна вважати погляди Л. М. Лобойка, який визначає підслідність, як

«сукупність, встановлених законом ознак кримінальної справи, згідно з якими вона належить до провадження того чи іншого органу досудового слідства» [4, с. 175].

У літературі неодноразово відзначається тісний зв'язок понять «підслідність» і «компетенція». В. В. Вапнярчук вважає, що відмінність поняття підслідності від компетенції в тому, що підслідність характеризує відносини між органом розслідування і кримінальним провадженням з точки зору юридичних ознак провадження (об'єкта); компетенція ж — з точки зору ознак відповідного органу (суб'єкта) [5, с. 345]. На думку М. С. Городецької, ст. 112 КПК України 1960 року передбачала предмет відання слідчих органів, розподіляючи підслідність. Відповідно предмет відання органів досудового слідства є певним «перевертнем» підслідності і становить об'єкти їхнього впливу, що визначаються у законодавстві через поняття підслідності кримінальних справ [6, с. 96–97].

Л. М. Лобойко вважає, що:

1) кримінально-процесуальна компетенція — це покладений законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві;

2) компетенція органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду є, з одного боку, спеціальною компетенцією державних органів, а з іншого — загальною щодо окремих видів процесуальної діяльності цих органів: дізнання, досудового слідства, прокурорського нагляду, державного обвинувачення, правосуддя;

3) структурними елементами кримінально-процесуальної компетенції є:

а) нормативно встановлені завдання діяльності органів, які ведуть процес;

б) предмет відання як юридично визначені певні сфери й об'єкти впливу, що відображаються в поняттях «належність заяв про злочини», «підслідність кримінальних справ»;

в) владні повноваження як гарантована законом міра прийняття процесуальних рішень і вчинення процесуальних дій;

4) правові норми, що містяться в статутних нормативно-правових актах, є матеріальними «компетенційними» нормами, а кримінально-процесуальні норми — процесуальними «компетенційними» нормами» [7, с. 77]. Згідно з таким підходом, підслідність є лише складовою частиною компетенції у її широкому розумінні.

У КПК України 2012 року теж використовується термін «компетенція», зокрема у ст.ст. 25, 28, 36, 110, 218, 232, 246, 336, 369, 388, а також «компетентні органи» у розд. IX. Щодо використання терміна «компетентні органи» в контексті міжнародного співробітництва, то його використання цілком відповідає усталеним традиціям міжнародного права. Однак використання терміну «компетенція» поряд з терміном «підслідність» викликає певні зауваження. Наприклад, ч. 2 ст. 218 КПК України 2012 року

встановлює, «якщо слідчому із заяви, повідомлення або інших джерел стало відомо про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції, він проводить розслідування доти, доки прокурор не визначить іншу підслідність». У цьому разі термін «компетенція» використаний як тотожний терміну «підслідність». Навряд чи можна схвалювати такі підходи законодавця, оскільки закріплюються терміни з тотожним значенням в одних випадках, а в інших — їх розуміння відрізняється [8].

На таку обставину вже звертали увагу науковці, зокрема, на думку Н. А. Власової, О. Б. Соловійова і М. А. Токаревої, підслідність не можна «зводити» до компетенції та підвідомчості, оскільки останні є більш широкими категоріями. Також не можна визначати підслідність як повноваження органів дізнання та слідства [9, с. 33]. У зв'язку з викладеним, можна прийти до висновку, що є правомірним визначення підслідності як складової компетенції органів досудового розслідування, яка полягає в праві й обов'язку розслідувати певну категорію кримінальних проваджень, але ототожнювати їх не можна [8, с. 5].

В. В. Вапнярчук визначає підслідність як сукупність встановлених законом ознак кримінального провадження, які дозволяють визначити певний орган, уповноважений здійснювати досудове розслідування [5, с. 346]. Варто зважити на ту обставину, що порівняно з КПК 1960 року у КПК 2012 року [1] радикально змінено нормативно-правове регулювання діяльності органів дізнання. Відповідно до КПК України 2012 р. органи дізнання в перспективі здійснюватимуть розслідування кримінальних проступків. Закон України про кримінальну відповідальність за вчинення проступків ще не прийнятий. Однак вже сьогодні очевидно, що КПК 2012 року потребує доповнень у частині визначення підслідності органів дізнання щодо досудового розслідування кримінальних проступків.

На нашу думку, слід виокремити новий елемент поняття підслідності, а саме поряд з властивостями (ознаками) кримінальних проваджень та вказівкою на слідчого конкретного уповноваженого органу досудового розслідування окремо виділяти повноваження слідчого щодо початку кримінального провадження та його здійснення, а також прийняття повноваження прокурора стосовно визначення підслідності кримінальних проваджень. У свою чергу, виділення такого елемента зумовлено потребою врахування низки змін у законодавчому регулюванні підслідності кримінальних проваджень у зв'язку з прийняттям КПК України 2012 року [8, с. 6].

У юридичній літературі серед науковців немає однакового ставлення до розуміння видів підслідності. Наприклад, М. С. Строгович виділяв такі види підслідності: предметну, персональну, територіальну [3, с. 41–45]. У подальшому кількість таких ознак, які виділяли науковці, збільшилася і почали виділяти предметну (родову), територіальну (місцеву), персональну, альтернативну, за зв'язком справ ознаки підслідності [10, с. 237].

У зв'язку з набранням чинності КПК України 2012 року, положення щодо альтернативної підслідності втратили чинність. Відмова від альтернативної підслідності мотивувалася тим, що «... зараз незрозуміло, який орган розслідує. Хто перший кримінальну справу завів, той і розслідує. І підприємець ходить і розповідає одне й те саме спочатку в податковій, потім — у міліції, далі — в СБУ і, нарешті, в прокуратурі. Більше такого не буде. А, у зв'язку з ліквідацією альтернативної підслідності кожен орган матиме чітко визначений перелік складів злочинів і нестиме персональну відповідальність за їх розкриття. Також автоматично зменшуються повноваження податкової служби та СБУ» [11]. Однак законодавець у подальшому знову закріпив у КПК України 2012 року правила альтернативної підслідності, відмова від якої свого часу згадувалася у числі досягнень нового кримінального процесуального законодавства. Так, Законом України від 7 жовтня 2014 р. ст. 216 було доповнено частиною шостою, яка передбачала, що «у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст.ст. 209, 258, 258¹, 258², 258³, 258⁴, 258⁵, 261 Кримінального кодексу України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування» [12]. Згадані правові норми проіснували лише кілька місяців, і Законом України 12 лютого 2015 р. були скасовані [13]. Таким чином, простежується тенденція до повної відмови від інституту альтернативної підслідності.

Свого часу Л. М. Лобойко висловив думку про існування такої ознаки (виду) як виключна (імперативна) підслідність. Згідно з її правилами орган досудового розслідування, який здійснюватиме провадження, визначає своїм рішенням відповідний прокурор [4]. Такого роду правові норми були закріплені ще в КПК України 1960 р. (ст. 112). Чинний КПК України 2012 року у ч. 5 ст. 36 передбачає, що Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування, за винятком проваджень, підслідних Національному антикорупційному бюро України. Прокурор визначає підслідність кримінальної справи ще й в інших випадках, зокрема при вирішенні питань про надання правової допомоги. Таким чином, з урахуванням змін і доповнень КПК України 2012 року, слід виділяти такі види (ознаки) підслідності:

- 1) предметна (родова);
- 2) територіальна;
- 3) персональна;
- 4) за зв'язком справ;
- 5) за визначенням прокурора [13].

Реформування інституту підслідності в рамках КПК України 2012 року здійснюється на основі збереження регламентації ознак кримінальних проваджень, законодавчі зміни, головним чином,

стосуються кола слідчих, уповноважених розслідувати кримінальні провадження та обов'язків таких слідчих. Перспективним напрямком є розробка науково-теоретичних основ удосконалення чинних норм про підслідність з урахуванням здійснюваного реформування слідчих апаратів та унеможливлення дублювання їх функцій і виникнення спорів про підслідність.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Башинская, И. Г. Проблемы правовой регламентации института подследственности в российском уголовном судопроизводстве [Текст] : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Башинская Инна Геннадьевна. — М., 2007. — 249 л.
3. Строгович, М. С. Курс советского уголовного процесса: Порядок производства по уголовным делам по советскому уголовно-процессуальному праву [Текст] / М. С. Строгович. — М. : Наука, 1970. — Т. 2. — 516 с.
4. Лобойко, Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій [Текст] : навч. посіб. / Л. М. Лобойко. — К. : Істина, 2005. — 456 с.
5. Кримінальний процес [Текст] : підруч. / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. — Х. : Право, 2013. — 824 с.
6. Городецька, М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Городецька Марина Сергіївна. — Дніпропетровськ, 2010. — 271 арк.
7. Лобойко, Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура [Текст] / Л. М. Лобойко // Юридична Україна. — 2005. — № 3. — С. 73–77.
8. Кицан, Ю. І. Підслідність кримінальних справ [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Кицан Юрій Іванович. — К., 2012. — 201 арк.
9. Власова, Н. А. Общие условия предварительного расследования [Текст] : монограф. / Н. А. Власова, А. Б. Соловьев, М. А. Токарева. — М. : Юрлитинформ, 2005. — 144 с.
10. Советский уголовный процесс [Текст] / под ред. Л. М. Карнеевой, П. А. Лупинской, И. В. Тыричева. — М. : Юридическая литература, 1980. — 568 с.
11. Портнов, А. В. Ми не пішли на компроміс із правоохоронними органами [Електронний ресурс] / А. В. Портнов / [інтерв'ю взяла Інга Лавриненко] // Газета «Закон і Бізнес». — URL : http://zib.com.ua/ua/8251-andriy_portnov_mi_ne_pishli_na_kompromis_iz_pравоохоронними_.html.
12. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 07.10.2014 р. № 1689-VII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1689-18>.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 р. № 198-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада

України. Законодавство України. — URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/198-19>.

14. Кицан, Ю. І. Підслідність кримінальних справ: теоретичні засади вдосконалення нормативно-правового регулювання [Електронний ресурс] / Ю. І. Кицан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». — 2012. — № 2 (6). — URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kyinpr.pdf>.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 17 грудня 2015 року)*

Надійшла до редакції 01.02.2016

Кицан Ю. І. Актуальные вопросы совершенствования подследственности уголовных производств в контексте реформирования органов досудебного расследования

Рассмотрены актуальные теоретические и практические проблемы подследственности уголовных производств, в том числе понятия и правовые свойства подследственности, предложена классификация ее видов (признаков). Сформулированы предложения по совершенствованию действующего уголовно-процессуального законодательства по решению вопросов подследственности уголовных производств. Традиционно при дефиниции подследственности ученые указывают на две важнейшие составляющие этого явления — свойства уголовных производств и полномочия органа досудебного расследования. Следует выделить новый элемент понятия подследственности, а именно рядом со свойствами (признаками) уголовных дел и указанием на следователя конкретного уполномоченного органа досудебного расследования отдельно выделять полномочия следователя о начале уголовного производства и его осуществления, а также полномочия прокурора по определению подследственности уголовных производств. Следует выделять такие виды (признаки) подследственности: 1) предметная (родовая); 2) территориальная; 3) персональная; 4) по связи дел; 5) по определению прокурора.

Ключевые слова: подследственность, следователь, прокурор, спор о подследственности.

Kitsan, Y. I. Current Issues of Improving the Jurisdiction of Criminal Proceedings in the Context of Reforming the Pre-Trial Investigation

The article examines the current theoretical and practical issues of jurisdiction criminal proceedings, including legal concepts and properties jurisdiction, the proposed classification of species (signs). Suggestions for improving the current criminal procedure law to address issues of jurisdiction criminal proceedings. Traditionally, determining jurisdiction scientists point to two key components of this phenomenon — properties criminal proceedings and powers of pretrial investigation. The new element of the concept of jurisdiction should be highlighted, namely near the properties (attributes) of criminal cases and investigating specific indication of the competent authority of the preliminary investigation separately allocate powers of investigation of a criminal proceeding and its implementation, as well as the powers of the prosecutor to determine the jurisdiction of criminal proceedings. The following types (signs) of jurisdiction should be highlighted: 1) subject matter (birth); 2) territorial; 3) personal; 4) communications affairs; 5) as defined by the prosecutor.

Keywords: investigative jurisdiction, investigator, prosecutor, dispute about jurisdiction.